

Фомина Т. Г. Возникновение института мер пресечения в уголовном процессе

В статье подробно изучен вопрос возникновения института мер пресечения в уголовном процессе. На основании исследования нормативно-правовых актов XIX в. установлено, что принятие в 1832 г. Свода Законов Российской империи фактически свидетельствовало о возникновении института мер пресечения в уголовном судопроизводстве. Устав уголовного судопроизводства 1864 г. более четко определил перечень мер пресечения при осуществлении уголовного производства и предусмотрел порядок их применения.

Ключевые слова: *уголовный процесс, меры пресечения, Свод Законов Российской империи 1832 г., Устав уголовного судопроизводства 1864 г.*

Fomina T. Origin of Preventive Measures Institution within Criminal Procedure

The scientific approach to the reform of the legal system leads to address a historical analysis of the formation and development of one of the main institutions of criminal procedural law – preventive measures. The institution of preventive measures has undergone a long process of the development and establishment. In fact, certain types of preventive measures were not allocated in normative sources until the first half of the XIX century. The adoption of the Compiled Laws of the Russian Empire in 1832 actually demonstrated the origin of the institution of preventive measures within criminal proceedings. The system of preventive measures included: 1) holding in prisons and in the police; 2) home arrest; 3) police supervision; 4) let out on bail. The specified normative act attempted to form the purpose and grounds for choosing preventive measures. Besides, the institution of judicial investigators was implemented in 1860. The powers of those investigators, including while applying preventive acts, were determined by different orders. At the same time, the norms contained in the legal acts did not clarify the procedure of applying certain preventive measures, since there was an inconsistency in the legal regulation of this issue.

The Statute of the Criminal Proceedings of 1864 more clearly defined the list of preventive measures while conducting criminal proceedings and provided the procedure for their application. Besides, this regulatory act, for the first time at the legislative level, determined the means for ensuring the human right to freedom and personal integrity during the application of preventive measures.

Keywords: *criminal procedure, preventive measures, Compiled Laws of the Russian Empire of 1832, the Statute of the Criminal Proceedings of 1864.*

УДК 343.31

Є. С. Шинкаренко

**СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ
ПИТАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ
ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОННОСТІ ПРИ
ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІДРОЗДІЛАМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

У статті зроблено спробу визначити стан наукової розробленості питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій підрозділами Національної поліції України.

Проаналізовано фахову юридичну літературу. Як результат проведеного дослідження зроблено умовивід, що, по-перше, комплексно питання здійснення прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами НПУ на сьогодні ще не досліджувалось. По-друге, наявні роботи, у яких фрагментарно розглядалася досліджувана тематика, безумовно, слугують теоретичною основою з'ясування проблематики наглядової діяльності прокурора за додержанням законності під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас, беручи до уваги оновлену редакцію Закону України «Про прокуратуру», а також наявні проблеми сучасної правоохоронної практики, зроблено висновок про доцільність визначення сучасного стану наукової розробленості питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій підрозділами Національної поліції.

Ключові слова: *прокурорський нагляд за додержанням законності, негласні слідчі (розшукові) дії, підрозділи Національної поліції.*

Постановка проблеми. Протидія злочинності підрозділами Національної поліції України (далі – НПУ) останнім часом значно ускладнюється, оскільки характер злочинів набуває все більше негативних рис [1]. Окрім того, на сьогодні перед підрозділами НПУ виникла низка складних завдань, що зумовлені, з одного боку, використанням злочинцями нових способів вчинення кримінальних правопорушень, досягнень сучасної науки, а з іншого – зрощенням організованої злочинності з економічними структурами, зміцненням корумпованих зв'язків з представниками правоохоронних органів та посиленням протидії правоохоронним органам з боку злочинців і їх зв'язків. Ураховуючи вказане, підрозділи НПУ все частіше використовують негласні способи протидії злочинності, зокрема проводять негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) для виконання поставлених перед ними завдань. З огляду на це наведемо статистичні дані судової практики, згідно з якими з моменту набуття чинності Кримінального процесуального кодексу (листопад 2012 року) слідчими суддями апеляційних судів України на підставі клопотань слідчих і прокурорів винесено 316 526 ухвал про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з них: у 2012 р. – 1194; 2013 р. – 108 243; 2014 р. – 98 163; 2015 р. – 108 926 [2, с.1]. Водночас проведений моніторинг вітчизняної практики застосування негласних слідчих (розшукових) дій показав, що не більше 12 % результатів (а на рівні окремих областей – 5%), отриманих унаслідок їх проведення, використовуються в процесі доказування в кримінальному провадженні, що свідчить про існування певних проблем у досліджуваній сфері. Натомість аналіз практичної діяльності дає змогу стверджувати, що майже в третині проведених негласних слідчих (розшукових) дій було допущено порушення законності, зокрема у вигляді необґрунтованого втручання уповноважених суб'єктів у сферу приватного життя громадян та порушення конституційних прав і свобод громадян. Для усунення названих недоліків відповідно до ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» на органи прокуратури покладено обов'язок здійснення прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами НПУ [3]. Ураховуючи, що суб'єктами проведення НСРД серед

працівників НПУ є слідчі та оперативні працівники, дослідженню різних правових та організаційно-тактичних засад прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами Національної поліції присвятили свої роботи науковці у сфері кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне визначити сучасний стан наукової розробленості питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами НПУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що окремі аспекти здійснення прокурорського нагляду за додержанням законності під час проведення НСРД були висвітлені в науковій літературі під час розгляду питань, здебільшого пов'язаних з наглядом за додержанням законності за оперативно-розшуковою діяльністю, у працях таких українських науковців: В.С. Афанасьєва, А.В. Бабяка, Д.М. Бахраха, В.Т. Белоуса, Н.В. Гольдберг, В.М. Горшеньова, О.О. Зарубінського, О.Г. Кальмана, Ю.А. Кармазіна, Б.М. Лазарева, М.І. Мельника, М.В. Стацка, Р.С. Тагієва, В.В. Шендрика та інших. Праці названих авторів, безумовно, слугують теоретичною основою з'ясування проблематики наглядової діяльності прокурора за додержанням законності під час проведення НСРД. Водночас, беручи до уваги оновлену редакцію Закону України «Про прокуратуру», а також наявні проблеми сучасної правоохоронної практики, вважаємо за доцільне визначити сучасний стан наукової розробленості досліджуваного питання.

Формування цілей. Метою статті є визначити стан наукової розробленості питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій підрозділами Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. У процесі аналізу наукової літератури встановлено, що окремі аспекти прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами НПУ вивчалися в працях учених у галузі криміналістики, кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності при розгляді питань, пов'язаних з:

- прокурорським наглядом за діяльністю органів досудового розслідування та оперативних підрозділів;
- додержанням законності при здійсненні процесуальної та оперативно-розшукової діяльності.

Зважаючи на зазначене, можна дійти висновку, що для досліджуваної проблематики важливими й цікавими є такі наукові дослідження:

1) на рівні дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук:

- С.Р. Тагієв «Теоретичні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України»;
- Д.Б. Сергєєва «Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні».

З аналізу вказаних наукових робіт стає очевидним, що проблема прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами НПУ розглядалася в контексті вивчення загальних питань, пов'язаних з проведенням негласних слідчих (розшукових) дій. Наприклад, у дослідженні С.Р. Тагієва окреслена проблематика частково була висвітлена під час розгляду таких питань, як:

- зміст поняття проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України;
- зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- - правове регулювання та підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України;
- засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- процесуальні повноваження суб'єктів кримінального процесу України щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- значення та форми судового контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України;
- організаційно-тактичні засади негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України [2, с. 6];

2) на рівні кандидатських дисертацій:

- А.А. Бабич «Досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у Збройних силах України»;
- Н.О. Гольдберг «Забезпечення конституційних прав та свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій»;
- В.А. Гагач «Реалізація функції процесуального керівництва при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій»;
- В.Л. Соколкін «Теоретико-прикладні засади прокурорського нагляду за дотриманням законності при провадженні оперативно-розшукової діяльності органами внутрішніх справ на залізничному транспорті»;
- І.О. Папуша «Процесуальна діяльність прокурора у протидії незаконному обігу наркотиків»; а також на рівні монографічних досліджень:
- Г.П. Власов «Спрощення кримінального судочинства в Україні».

Аналізуючи наукові праці, виконані на рівні кандидатських дисертацій, можна дійти висновку, що безпосередньо питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами НПУ ще не було достатньо досліджене, а лише розкривались окремі поняття, принципи та зміст діяльності під час дослідження інших питань. Це пояснюється тим, що предметом вказаних досліджень не було висвітлення досліджуваної проблематики.

Так, зокрема Н.О. Гольдберг під час розгляду проблеми забезпечення конституційних прав і свобод громадян при проведенні НСРД вивчала питання, пов'язані зі шляхами оптимізації правових та організаційних засад здійснення прокурорського нагляду за забезпеченням конституційних прав і свобод громадян при проведенні НСРД. У результаті проведеного дослідження визначено можливі шляхи оптимізації правових та організаційних засад здійснення прокурорського нагляду за забезпеченням

конституційних прав і свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, а також констатовано, що предметом прокурорського нагляду за забезпеченням конституційних прав і свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій є: дотримання нормативно-правових актів, які регламентують проведення негласних слідчих (розшукових) дій, щоб конституційні права та свободи громадян не порушувалися, а якщо такі порушення мали місце – вживати заходи щодо їх усунення та поновлення; дотримання конституційних прав та свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, а саме: право на недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю, недоторканність житла та іншого володіння особи і таємницю кореспонденції; дотримання процедури проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що передбачена законом; законність рішень та дій суб'єктів, що наділені правом проведення негласних слідчих (розшукових) дій [4, с. 19];

3) на рівні підручників, навчальних посібників і лекцій:

– навчальний посібник авторського колективу (С. С. Кудінов, Р.М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко) «Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному провадженні»;

– навчальний посібник Д.Б. Санакоєва «Правові та організаційні основи використання спеціальної техніки у протидії злочинності»;

– курс лекцій М.В. Стащак та В.В. Шендрика на тему: «Негласні слідчі (розшукові) дії»;

– лекція А.М. Щербаковського на тему: «Негласні слідчі (розшукові) дії та відповідні оперативно-розшукові заходи».

У дослідженнях, проведених на вказаному рівні, здебільшого досить поверхнево розглянуто предмет обраної тематики, зокрема лише в рамках, визначених положеннями чинного законодавства;

4) на рівні наукових статей:

– Є.В. Бондаренко «Прокурорський нагляд під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування»;

– Є.В. Бондаренко та М.М. Денисенко «Процесуальний статус прокурора та функції прокуратури при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій»;

– М.Ю. Коник «Прокурорський нагляд за виконанням оперативними підрозділами доручень щодо проведення візуального спостереження за особою, річчю або місцем під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою»;

– Є.Д. Скулиш «Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України»;

– О.В. Темніков «Прокурорський нагляд та інші гарантії дотримання законності при здійсненні оперативно-розшуковими підрозділами негласних слідчих (розшукових) дій в умовах реформування кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства України».

На рівні наукових статей досліджено окремі правові та організаційно-тактичні аспекти, безпосередньо дотичні з обраною тематикою дослідження, однак лише фрагментарно.

Окремо зазначимо, що тематика прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами НПУ була також певною мірою розглянута в наукових працях, присвячених загальним питанням теорії та практики кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності.

Висновки. Підбиваючи підсумок, доходимо висновку, що комплексно питання здійснення прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами НПУ на сьогодні ще не досліджувалось.

Використані джерела:

1. Статистичні дані Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

2. Тагієв С. Р. Теоретичні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 / Садіг Рза огли Тагієв. - Харків, 2016. - 40 с.

3. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 № 1789-ХІІ [Електронний ресурс] // Законодавство України. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mai№.cgi?page=1&№reg=3723-12>.

4. Гольдберг Н. О. Забезпечення конституційних прав та свобод громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Гольдберг Наталя Олександрівна. - Харків, 2017. - 254 с.

Стаття надійшла до редколегії 15.12.2017

Шинкаренко Е. С. Состояние научной разработанности вопроса прокурорского надзора за соблюдением законности при проведении негласных следственных (розыскных) действий подразделениями Национальной полиции Украины

В статье сделана попытка определить состояние научной разработанности вопроса прокурорского надзора за соблюдением законности при проведении негласных следственных (розыскных) действий подразделениями Национальной полиции. По этому поводу автором анализируется профессиональная юридическая литература. В результате проведенного исследования сделаны умозаключение, что, во-первых, комплексно вопросы осуществления прокурорского надзора за соблюдением законности при проведении НСРД подразделениями НПУ на сегодня еще не исследовалось. Во-вторых, имеющиеся работы, в которых фрагментарно рассматривалась исследуемая нами тематика, безусловно, служат теоретической основой выяснения проблематики надзорной деятельности прокурора за соблюдением законности при проведении негласных следственных (розыскных) действий. В то же время, принимая во внимание обновленную редакцию Закона Украины «О прокуратуре», существующие проблемы современной правоохранительной практики, сделан вывод о целесообразности определения современного состояния научной разработанности вопроса прокурорского надзора за соблюдением законности

при проведении негласных следственных (розыскных) действий подразделениями Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: *прокурорский надзор за соблюдением законности, негласные следственные (розыскные) действия, подразделения Национальной полиции Украины.*

Shynkarenko E. The State of Scientific Development of the Issue of Prosecutor's Oversight of Adherence to the Law During the Conduct of Secret Investigative (Searching) Actions by the Units of Ukrainian National Police

The article attempts to determine the state of scientific development of the issue of prosecutor's supervision of the observance of legality during the conduct of secret investigation (search) actions by units of the National Police. To achieve this goal, the scientific literature is analyzed, as a result of which it has been established that certain aspects of the prosecutor's supervision of the observance of the lawfulness of the conduct of the NDSB by the units of the NP were studied in the works of scientists in the areas of criminalistics, criminal process and investigative activities when considering issues related to:

- prosecutor's oversight of the activities of pre-trial investigation bodies and operational units;
- adherence to the lawfulness in the implementation of procedural and operational-search activities.

Taking into account the above-mentioned, the author's research papers of interest to a particular problem are considered in the light of the degree of research. Thus, analyzing the research at the level of theses for obtaining the degree of the Doctor of Legal Sciences, it is stated that the problems of the prosecutor's supervision of the observance of legality during the conduct of the NDSB by the units of the NP were considered in the context of studying the general issues related to the holding of secret investigative (search) actions. At the same time, studying scientific works at the level of candidate's theses and monographic studies made the conclusion that the issue of prosecutor's oversight of the observance of legality during the conduct of the NDSB by the units of the state of emergency was not yet sufficiently investigated, but only disclosed the separate concepts, principles and content of the activity during the study other issues. This is due to the fact that the subject of these studies well was the coverage of the problem. With regard to the results of the analysis of scientific works at the level of textbooks, manuals and lectures, it is concluded that in the studies conducted at the specified level aspects related to prosecutor's supervision of the observance of the rule of law during the conduct of NDSB units of the NP, for the most part the subject of the selected topics is rather superficially considered, only in accordance with the provisions of the applicable legislation. By the way, a similar conclusion was made and analyzed the research at the level of scientific articles. At the same time, it was noted that the topics of the prosecutor's oversight of legality during the conduct of the NDSB by the units of the NP were also fragmented in scientific papers devoted to the general questions of the theory and practice of the criminal process and operative-search activity.

As the conclusion is substantiated, it is stated that the issue of implementation of the prosecutor's supervision over compliance with the NCDs by the units of the National Defense League has not yet been investigated yet.

Keywords: *prosecutor's supervision over legality, secret investigative (search) actions, National Police Units.*